

DESPRE ORIGINILE ORTODOXE ALE FRANȚEI*

Arhim. Placide DESEILLE

„Împărăteasă preafrumoasă a unei lumi ce-ți aparține, o, Romă, primită să faci parte din stelele din cer! O singură patrie-ai făcut din națiuni diverse, și-o singură cetate din universul divizat... Deși împărățești deja, să-împărățești cu prisosință-ai merita!”

(Rutilius Namatianus, *De reditu suo*, 5, 47-91)

În primul mileniu al erei noastre, teritoriile care corespundeau Franței de astăzi au aparținut, împreună cu populațiile care le ocupau, aceluiași univers religios ca și ceea ce se numește astăzi Imperiul Roman târziu și Imperiul bizantin. Avem însă tendința de a proiecta asupra acestei perioade vechi, în mod anacronic, conceptele noastre actuale de națiune și de stat, precum și distincția făcută între „Răsărit” și „Apus”. Și ne imaginăm astfel o națiune galică, la început independentă, până la înfrângerea lui Vercingetorix, apoi supusă unei ocupații străine, până la cucerirea ei de către Cezar, și din nou independentă sub Merovingieni și urmașii lor. Și ne închipuim că Galia, ce avea să devină apoi Franța, avea deja o identitate națională, deși trăia în deplină comuniune de credință cu restul lumii creștine.

Prima greșală pe care riscăm să o facem în felul acesta este aceea de a considera Imperiul Bizantin ca pe un Imperiu de Răsărit, care a fost mereu străin, într-o măsură mai mică sau mai mare, de regiunile noastre apusene. În realitate însă, mai ales în perioada care ne interesează aici, nu exista nici un „Imperiu bizantin”, ci doar Imperiul roman, care nu era nici de Răsărit, nici de Apus, ci care tindea, după cum afirmă galo-romanul Rutilius Namatianus,

*Traducerea a fost realizată după lucrarea «*Nous, Romains...*». *Réflexions sur les origines orthodoxes de la France*, Monastère Saint-Antoine-Le-Grand, métochion de Simonos Petra, 1995.

„să facă o singură cetate din universul divizat”. Creștinarea Imperiului, după convertirea lui Constantin cel Mare (312), îi întărise și mai mult caracterul universalist, făcând din acest imperiu un fel de întrupare pământească a poporului lui Dumnezeu răspândit în lumea întreagă. Înglobând și transfigurând prin sămânța Evangheliei cultura elenistică, al cărei substrat greco-roman se îmbogățise, începând cu Alexandru cel Mare, cu contribuția elementelor provenite de pe țărmurile Nilului și din Asia cea îndepărtată, acest Imperiu dobândise treptat o cultură creștină și universală, căreia diferitele provincii ale imensului său întreg îi puteau conferi nuanțe specifice, fără particularisme.

Într-adevăr, între 396 și 476, Imperiul a fost împărțit între un Imperiu de Răsărit și unul de Apus, însă această împărțire îi apăra și-i salva unitatea constituțională și spirituală. Iar când, în 476, ultimul împărat din partea apuseană a Imperiului, Romulus Augustulus, a fost îndepărtat de la tron, acest lucru nu a însemnat sfârșitul Imperiului roman, chiar în Apus, ci sfârșitul împărțirii în două, începută după moartea lui Teodosie și revenirea Apusului sub autoritatea împăratului, din nou unul singur, cu reședința la Constantinopol, „Noua Romă”.

Cea de-a doua greșală de optică pe care riscăm să o comitem se referă la existența unei națiuni galice, apoi franceze, în timpul acestui prim mileniu. De fapt, înainte de cucerirea lui Iulius Cezar, populațiile celte erau răspândite pe cea mai mare suprafață din Europa, de la Atlantic și până la Marea Neagră și în Silezia; acestea se războiau adesea între ele și nu se simțeau unite prin nici un sentiment de apartenență la vreo comunitate națională. Abia după cucerirea ei de către Cezar, Galia a început să aibă frontiere, care prefigurau într-o anumită măsură frontierele Franței de mai târziu și care au dus la stabilizarea unor triburi pe teritoriul ei, triburi care până atunci se aflau într-o permanentă mișcare; spre exemplu, Iulius Cezar a fost cel care i-a împiedicat pe helveți să se stabilească în Nordul Galiei. Într-o ultimă tentativă de a se împotrivi stăpânirii romane deja instalate, numeroase triburi galice s-au reunit în jurul tânărului rege al arvernilor, Vercingétorix; însă totul ne face să credem că în cazul unei victorii, o asemenea coaliție n-ar fi avut nici un viitor.

Galia romană și creștină

Nu trebuie să ne închipuim Galia, după cucerirea romană, ca pe un teritoriu ocupat. Galii s-au romanizat destul de ușor, mai ales că deja cultura greco-romană pătrunsese destul de mult în rândul triburilor celtice cu mult înainte de cucerirea Galiei. De altminteri, elenizarea avusese loc înaintea romanizării, mai cu seamă datorită influenței Marsiliei, și s-a putut afirma că romanizarea rapidă a Galilor se datora faptului că, „în fond, Galia romană nu era altceva decât contopirea dintre romanii elenizați și celții parțial elenizați”¹. Galia a devenit foarte repede parte integrantă a Imperiului, iar Galii s-au considerat fără nici un fel de complex, „romani”. În același timp însă, pe lângă această apartenență, ei nutreau și un atașament față de mica lor patrie galică, sentiment care nu avea nici un fel de caracter separatist sau autonomist. Astfel, Rutilius Namatianus, deja citat mai sus, devenit între timp prefect al Romei, în 414, scria după cucerirea din 417: „Vlăstar al Galiei, ținuturile galice îmi amintesc... Calamitățile publice reclamă devotamentul fiecăruia” (*De reditu suo*, I, 20).

Creștinismul pătrunsese destul de timpuriu în Provența și pe valea Ronului, datorită minorităților grecești de origine asiatică sau siriană, care trăiau acolo. La mijlocul veacului al II-lea, la Lyon exista deja un episcop, Sfântul Fotin, cu siguranță originar din Asia Mică. El face parte din grupul Martirilor de la Lyon, care au suferit moarte mucenicească în 177, ale căror *Acte martirice* reproduse de Eusebiu de Cezarea în *Istoria sa bisericească* se numără printre cele mai frumoase din Biserica veche. Succesorul său, Sfântul Irineu, ucenicise, în tinerețe, la Smirna, pe lângă episcopul Policarp, ucenic al Sfântului Apostol și Evanghelist Ioan. Scrierile Sfântului Irineu de Lyon l-au consacrat ca Părinte al Bisericii, a cărui influență s-a extins cu repeziciune până în Asia Mică și în Egipt.

Și alte orașe și-au avut proprii martiri, chiar dacă persecuțiile au fost mai puțin sângeroase decât în alte părți ale Imperiului. Îi putem menționa, dintre cei ce se bucură de cea mai mare evlavie,

¹ K.E. Werner, *Les origines*, Paris, 1984, p. 137.

pe următorii: Sfântul Victor de la Marsilia, Sfântul Saturnin de la Toulouse, Sfântul Simforian de la Autun, Sfântul Marcel de la Chalon-sur-Saône, Sfântul Valerian de la Tournus, Sfinții Donațian și Rogațian de la Nantes, Sfântul Privat de la Mende și sfinții mucenici arverni, Sfântul Genesius de la Arles, Sfântul Denis de la Paris, Sfântul Quintinus din Vermandois, Sfântul Mauricius din Agaune și sfinții mucenici din legiunea tebană, Sfântul Baudilius de la Nîmes, Sfântul Fereol din regiunea Vienne și Sfântul Iulian din Brioude, Sfântul Vincențiu, Sfânta Foy și Sfântul Caprasius din Agen.

La mijlocul veacului al III-lea, în Gallia Narbonensis și în Galia celtică erau mai mult de treizeci de episcopi, al căror număr a crescut tot mai mult spre sfârșitul secolului, în vreme ce țara își revenea cu greu după invazia din 257. Cruțată de persecuția lui Dioclețian, datorită cumpătării împăratului Constantius Chlorus, Biserica Galilor s-a putut organiza în pace chiar înainte de perioada constantiniană.

În veacul al IV-lea, Sfântul Ilarie de Poitiers (aprox. 315-367), supranumit „Atanasie al Apusului”, era recunoscut drept unul dintre cei mai mari Părinți latini. Sfântul Martin de Tours a fost unul dintre ucenicii lui, înainte de a deveni episcop; el a îmbinat viața monahală cu o activitate apostolică ce a influențat profund ținuturile galice. Mormântul său de la Tours a devenit un loc de pelerinaj foarte frecventat, iar „mantia militară” pe care o purta în lupte avea să devină scutul sacru al regilor franci, în timpul Merovingienilor și al Carolingienilor.

La începutul veacului al V-lea, Sfântul Casian întemeiază la Marsilia mănăstirea Sfântul Victor și scrie pentru călugării din Provența *Despre rânduiala chinoviiilor* (*De institutis coenobiorum*) și *Convorbirile duhovnicești*, ce fructificau experiența viețuirii sale îndelungate în mijlocul călugărilor din Egipt. Mănăstirea întemeiată în insula Lérins de Sfântul Honorat († 429), viitorul episcop de Arles, a fost o pepinieră de episcopi și scriitori bisericești, dintre care îi amintim pe Sfântul Faust de Riez, Sfântul Eucher din Lyon, Sfântul Vincențiu de Lérins, Sfântul Salvian de la Marsilia, Sfântul Ilarie și Sfântul Chesarie din Arles. Monahismul de tip lerinian s-a răspândit în tot sud-estul Galiei, mai cu seamă în regiunea munților Jura, prin Sfinții Roman și Lupicin și în regiunea Valais, unde

mănăstirea Sfântul Mauriciu din Agaune reprezenta un important centru duhovnicesc.

Acest monahism galo-roman era puternic influențat de Egipt, între cele două spații existând numeroase schimburi; un arhiepiscop din Lyon, spre exemplu, Sfântul Iust și unul dintre diaconii săi, Sfântul Viateur, și-au sfârșit zilele ca nevoitori în pustia Sketis.

Învățătura scriitorilor bisericești ai galilor este întru totul similară aceleia a Sfinților Părinți de limbă greacă, de care diferă doar printr-o tendință mai moralizatoare și o mai mică insistență asupra îndumnezeirii omului cu ajutorul harului divin. Este vorba însă despre diferențe de nuanță, care nu presupun nici o divergență doctrinară importantă. Cu toții aparțineau aceluiași univers duhovnicesc. Începând însă cu veacul al V-lea, o admirație exagerată față de persoana și de doctrina episcopului Hiponei, Augustin, prevestea deja exclusivismul augustinian care avea să caracterizeze mai târziu gândirea apuseană și să joace un rol considerabil în ruptura dintre creștinismul latin și restul lumii ortodoxe. Cu toate acestea, în secolul al V-lea, în ciuda necunoașterii limbii grecești – situație ce devine generală peste tot în Apus –, Galia rămâne în continuare în strânsă comuniune cu întregul Imperiu creștin, iar teologii ei sunt în stare să rectifice și să reechilibreze gândirea lui Augustin, mai cu seamă în privința doctrinei harului, raportând-o la deplinătatea tradiției. Acest lucru va fi realizat în special de sfinții din Provența, de la Ioan Casian din Marsilia și până la Sfântul Chesarie din Arles.

Cetatea eternă exercita asupra galo-romanilor, care se considerau pur și simplu romani, o adevărată fascinație. În ochii lor, prestigiul Vechii Rome nu putea decât să se răsfrângă asupra Scaunului episcopului ei, cu atât mai mult cu cât acesta își avea originea în Sfântul Apostol Petru, „Prințul Apostolilor”. Se naștea astfel tendința Apusului de creștinare a ideii antice a universalității romane întrupând-o în primația recunoscută a papei de la Roma, mai mult decât în Imperiul devenit creștin, cu „Roma cea nouă” drept capitală. Această tendință însă nu reprezenta nici un risc de ruptură a unității creștine atâta timp cât papa rămânea, în plan civil, un supus loial împăratului, iar primația sa spirituală respecta autonomia Bisericilor locale. După cum s-a scris, deși „atât de unite

încât au fost un Scaun apostolic, Bisericile din Galia își păstrau o mare libertate individuală. Ele nu apelau la Roma decât în situații cu totul excepționale, iar intervențiile spontane ale Bisericii romane în problemele lor erau și mai rare. În numeroase domenii în care Roma avea să-și extindă mai târziu dreptul de control, Bisericile din Galia se bucurau de o independență aproape deplină².

Prestigiul Romei a făcut ca tradiția locală să înăbușe oarecum originile grecești și asiatice ale primelor comunități creștine galice și să le atribuie papilor de la Roma inițiativa întemeierii primelor biserici din Galia. Spre anul 250, se pare că au fost trimiși în Galia de la Roma șapte episcopi (potrivit Sfântului Grigorie de Tours), și anume: Trofim la Arles, Pavel la Narbonne, Saturnin la Toulouse, Austremoine la Clermont-Ferrand (la Arvernes), Marcial la Limoges, Gatien la Tours și Denis la Paris. Este foarte posibil, de altfel, ca spre mijlocul veacului al III-lea, sub pontificatul lui Fabian (236-250), mai mulți episcopi să fi fost trimiși din Roma în Galia; precizările Sfântului Grigorie de Tours cu privire la misiunea celor șapte episcopi sunt însă demne de crezare, cu privire la mai multe scaune episcopale.

Galia merovingiană

Veniți, foarte probabil, asemenea celorlalte triburi germanice, din regiunile scandinave și de pe țărmurile Mării Baltice, francii se stabiliseră înaintea erei creștine pe cursul inferior al Rinului. Incursiunile lor și ale alamanilor au pus capăt, în ultimul sfert din veacul al III-lea, la aproape trei secole de pace și prosperitate economică în Galia. Odată restabilită situația, numeroși prizonieri și ostatici franci au fost opriți în Galia de administrația romană ca și coloni, obligați să slujească în armată. Sfânta Genoveva a Parisului provenea dintr-o asemenea familie de barbari stabiliți în Galia în perioada aceea.

Pe de altă parte, din armatele romane făceau parte, chiar și în Răsărit, numeroși barbari, în special franci. Unii dintre ei, de origine nobilă, au deținut ranguri militare dintre cele mai înalte. Odată cu împăratul Constantin cel Mare însă, Imperiul a devenit un stat

² E. Griffe, *La Gaule chrétienne à l'époque romaine*, tome II, Paris, 1966, p. 197.

militar în care armata, cu totul despărțită de administrația civilă, domina tot mai mult lumea politică, iar una dintre principalele îndatoriri ale cetățenilor era aceea de a o hrăni și a o întreține. Această situație a avut consecințe foarte importante atunci când, în vremea împăratului Teodosie († 395), înrolarea de barbari în unitățile romane a fost urmată de instalarea, pe teritoriul Imperiului, a unor popoare barbare întregi (deși nu foarte importante numeric), ale căror căpetenii erau în același timp și regi ai popoarelor lor și generali romani însărcinați cu apărarea *Romaniei* împotriva invaziei altor barbari.

Așa-numitele „invazii barbare” din veacul al V-lea au constat mai ales în această instalare a goților, a burgunzilor și a francilor în Italia, Spania și în Galia, în calitate de popoare federate. De aceea, în ciuda a numeroase episoade sângeroase, aceste invazii au fost infinit mai puțin devastatoare decât invaziile propriu-zise de la sfârșitul veacului al III-lea. Ele nici nu au distrus și nici nu au perturbat pe termen lung prosperitatea materială și structurile religioase ale regiunilor respective.

Clovis și regii merovingieni, care și-au extins autoritatea asupra celei mai mari părți din Galia, rămâneau astfel integrați în ierarhia Imperiului. Chiar dacă această dependență era foarte teoretică și uneori chiar negată în mod explicit, ea nu era lipsită de însemnătate. Galia merovingiană rămânea cuprinsă în ceea ce Dimitri Obolensky a numit „the Byzantine Commonwealth”, comunitatea culturală și religioasă a Imperiului Roman creștin, așa cum avea să se întâmple mai târziu în Europa balcanică, cu statele sârb și bulgar. Atât în plan religios, cât și în domeniul artistic și cultural, epoca merovingiană s-a succedat în continuitatea epocii romane³.

Contopirea populației romane din Galia cu francii a fost facilitată de convertirea lui Clovis de la păgânismul germanic la creștinismul ortodox. În momentul instalării lor în Galia, goții și burgunzii erau adepți ai arianismului și de aceea nu prea s-au amestecat cu populațiile catolice (ortodoxe, atunci), iar de cele mai multe ori, au dispărut fără urmă. Dimpotrivă, în regatul francilor, cel puțin la nord de Loara, galo-romanii care reprezentau majoritatea populației, ajunseseră să se considere ei înșiși franci. Acești

³ Cf. K.E. Werner, *Les origines*, Paris, 1984, pp. 349-362.

așa-ziși franci, chiar dacă și-au pierdut denumirea de romani, și au devenit din punct de vedere etnic mai mult celți decât germanici, aveau însă o limbă și o cultură profund romanizate.

În pofida brutalității moravurilor aristocrației francilor, sfințenia a avut o influență puternică asupra societății merovingiene; de altfel, puține perioade au fost atât de prolifiche în materie de sfinți. Sfinții făceau parte dintre sfetnicii regilor, și chiar din familiile acestora. Să le numim aici pe sfințele regine Clotilda, Radeconda și Batilda; să-i menționăm și pe regele Gontran de Burgundia, pe sfinții ierarhi Grigorie de Tours, Rémi din Reims, Éloi, Ouen, Didier, Léger, pe numeroșii ucenici ai Sfântului Colomban, pe sfinții din Armorica. Despre Clovis însuși s-au scris următoarele: „Din relatările cele mai autentice reiese că regele era extrem de apropiat de sfinți și avea tendința înțeleaptă de a trăi aproape de ei, cei ce reprezentau cel mai bine aspirațiile creștine ale poporului lor. Animat de un minunat sentiment al adevăratelor interese ale coroanei, Clovis se amesteca îndeaproape și fără teama de a-și compromite prestigiul printre oamenii smeriți și săraci cărora respectul public le conferea o măreție superioară, iar nimbul sfințeniei lor își reflecta o parte din strălucire și asupra frunții suveranului. Nimic nu a contribuit mai mult la popularitatea lui Clovis decât prietenia lui cu sfinții⁴.

Carolingienii și ruptura unității spirituale a Europei

Asemenea Galiei romane, și Galia merovingiană era parte integrantă a vastei *Romania*, care se întindea de la Mediterana răsăriteană și de la Marea Neagră până pe țărmurile Atlanticului. Falia care avea să provoace ruptura acestei unități spirituale a Europei începe să se contureze în veacul al VIII-lea, sub influența mai multor factori.

Cel dintâi este expansiunea Islamului. Controlul exercitat de musulmani asupra Mediteranei a contribuit, mai puțin decât s-a susținut uneori dar în mod efectiv totuși, la izolarea Europei apusene și la deplasarea centrului ei de gravitate dinspre sud spre nord.

⁴G. Kurth, *Clovis*, Paris, 1978, p. 477.

Un al doilea factor este reprezentat de invaziile slavilor. Aceștia nu s-au stabilit în regiunile dunărene și balcanice ale Imperiului ca federați, asemenea germanicilor în Apus, ci au fost niște invadatori sălbatici, care au distrus aproape orice urmă de creștinism și de romanitate în aceste imense regiuni ce fuseseră până atunci unele de legătură privilegiată între lumea grecească și Europa apuseană. Populațiile creștine, romane și romanizate din aceste ținuturi nu au avut altă soluție decât să se refugieze în munți, unde au dus o viață de păstori (cum au făcut vlahii din Macedonia și din Grecia, spre exemplu).

Un al treilea factor și cel mai decisiv a fost modul în care primii carolingieni și papii de la Roma au reacționat în fața acestei izolări în care ajunseseră din cauza unor împrejurări istorice nefavorabile.

În 739, din dorința de a-l împiedica pe regele longobarzilor Liutprand să unească Italia sub conducerea sa, ceea ce ar fi dus la o dependență a episcopului Romei față de el, papa Grigore al III-lea face apel la Charles Martel, majordom, care încerca să profite de moartea lui Thierry al IV-lea pentru a le lua locul merovingienilor; în schimbul ajutorului său, papa i-a promis că renunță la jurământul de credință față de împăratul de la Constantinopol, așezându-se sub protecția exclusivă a regelui francilor. Grigore al III-lea a fost ultimul papă care i-a mai cerut împăratului de la Constantinopol confirmarea alegerii sale. Succesorii săi își vor anunța oficial numirea direct carolingienilor, cărora le vor consfinți uzurparea puterii merovingienilor.

Se producea astfel scindarea dintre lumea francă și papalitatea romană, pe de o parte, și dintre Imperiul roman și Constantinopol, pe de altă parte. O ruptură politică, fără îndoială, însă, dacă ținem cont de sensul profund teologic pe care îl avea în gândirea creștină antică unitatea Imperiului, întruchipare în timpul istoric a unității poporului lui Dumnezeu, această ruptură nu putea decât să provoace o scindare religioasă propriu-zisă.

Imperiul creștin întemeiat de împăratul Constantin nu era altul decât Imperiul roman păgân „convertit”; în vreme ce legislația se impregna treptat de valorile creștine, relațiile dintre autoritatea temporală a împăratului și autoritatea spirituală a ierarhiei bisericești se echilibrău conform principiului „simfoniei”, fiecare păstrându-și propria consistență și identitate, fără a se absorbi una pe

cealaltă. Imperiul creat de Carol cel Mare are la bază o concepție foarte diferită. El avea pretenția că este singurul și adevăratul Imperiu creștin universal; de fapt, el nici nu desparte în două Imperiul constantinian și nici nu îi succede. Pur și simplu îl înlocuiește, considerându-l a fi decăzut, închizându-se totodată într-un particularism apusean. Condamnarea Sinodului al VII-lea ecumenic referitor la cinstirea icoanelor, introducerea augustinianului *filioque* în Simbolul de credință, concretizau această dorință de respingere și renunțare la vechea *Romania*. În plus, în noul Imperiu, relațiile dintre spiritual și temporal nu mai erau guvernate de principiul simfoniei, ci de o viziune inspirată din *Despre Cetatea lui Dumnezeu* a lui Augustin. Temporalul își pierde consistența și este absorbit de spiritual. Atunci când puterea civilă avea să fie una puternică – ceea ce s-a întâmplat chiar în vremea lui Carol cel Mare –, această concepție a dat naștere unui cezaro-papism, unei teocrații împărătești, în care împăratul conducea și Biserica și statul care alcătuiau un singur tot; „un asemenea regim ne face să ne gândim, cu toată rezerva unei asemenea comparații, la țările totalitare din secolul al XX-lea, în care statul și partidul se aflau în slujba unei ideologii comune”⁵. Atunci când autoritatea spirituală și mai cu seamă papalitatea aveau să fie mai puternice decât autoritatea civilă, a luat naștere visul unei teocrații pontificale în cadrul căreia întreaga autoritate, chiar și cea temporală, erau supuse Pontifului roman. Visul acesta trădează nu atât o ambiție omenească, ci una de-a dreptul religioasă, deși străină de tradiția Bisericii. Astfel a apărut concepția unei primății a episcopilor Romei, idee ce include de fapt noțiunea romană de *imperium*, de autoritate supremă și universală, dar care, în același timp, se opune Romei antice și o respinge, nevoind nicidecum să-i fie continuatoare și transfiguratoare, asemenea *Romaniei* constantiniene. Roma papală nu dorește să-și întemeieze autoritatea „imperială” decât pe aceea a Apostolilor Petru și Pavel. Iar Sfântul papă Leon cel Mare afirma următoarele: „Acești bărbați iluștri au făcut să strălucească pentru tine, o, Romă, Evanghelia lui Hristos; tu care ai fost stăpâna rătăcirii, iată, te-ai transformat în ucenic al adevărului... Scaunul cel sfânt al fericitului Petru te-a făcut pe tine stăpână și cap al lumii (*caput orbis*), iar dumnezeiasca religie ți-a extins imperiul mai mult decât pământeanca stăpânire” (*Predica* 82, 1).

⁵R. Fedou, *L'État au Moyen Âge*, Paris, 1971, p. 75.

Această concepție a primăției romane se armonizează în mod secret cu concepția augustiniană „pesimistă” a raportului dintre natură și har. Putem spune că, într-o foarte mare măsură, crearea Apusului ca univers creștin despărțit de *Romania* tradițională are la bază o anumită interpretare a operei Fericitului Augustin, mult mai receptivă la aspectele ei originale decât la retâlcuirea ei în funcție de ansamblul tradiției patristice. Din această cauză, lupta dintre Sacerdoțiu și Imperiu, teocrația pontificală a Evului Mediu și avatarurile ei ulterioare, clericalismul și anticlericalismul pe care le-a provocat, marea scolastică și ereziile medievale, Reforma protestantă, anumite aspecte ale galicanismului, controversile cu privire la har din veacul al XVII-lea și jansenismul, sunt tributare augustinismului și problematicii sale.

Roma aeterna

Deși a provocat opțiuni decisive în privința viitorului Europei, opțiuni care aveau să ducă la ruptura unității spirituale a Imperiului constantinian, venirea la putere a Carolingienilor nu a însemnat sfârșitul acestuia. Intențiile anexioniste și unioniste ale puterilor occidentale, care au dus la cucerirea Constantinopolului în 1204, l-au zdruncinat puternic, însă el a continuat să cunoască o perioadă de minunată strălucire spirituală și culturală sub Paleologi, mai cu seamă datorită mișcării isihaste, chiar înainte de cucerirea turcească. Și în măsura în care mitul „Moscovei ca a treia Romă” conține o parte deloc neglijabilă de adevăr, am putea chiar spune că Imperiul constantinian a supraviețuit până la revoluția rusă din 1917. Însă acest „commonwealth” ortodox nu mai cuprindea doar popoarele din Europa răsăriteană și balcanică. Cu toate acestea, Imperiul roman creștin, *Romania*, era mult mai mult decât o entitate politică, iar acest lucru l-a făcut să supraviețuiască până în zilele noastre. El poate fi caracterizat, în esență, ca o civilizație specific creștină, în care contribuțiile culturale dintre cele mai diverse, topite și amestecate în creuzetul elenismului, au fost transfigurate de sămânța creștină și în care viața colectivă a oamenilor a fost pătrunsă de valorile creștine în măsura în care acest lucru este cu putință în viața noastră pământească.

Civilizația creștină și propagarea Evangheliei în rândul realităților pământești nu reprezentau, de altfel, apanajul exclusiv al

lumii ortodoxe. Și cealaltă Europă, apuseană, le primise ca moștenire, și, în ciuda rupturilor și a despărțirilor, le păstrase și dezvoltase în felul ei. Europa apuseană a păstrat vreme îndelungată această impregnare creștină ce-și avea rădăcinile în *Romania* nedespărțită a primelor opt veacuri, pe care a dus-o și dincolo de granițele ei, prin misiunile și impactul ei cultural, contribuind astfel la universalitatea acesteia.

Însă, începând cu veacul al XVIII-lea și cu Revoluția franceză, un umanism mai întâi deist și anticreștin, și mai apoi fățiș ateu, și-a propus să distrugă această moștenire a veacurilor creștine, prin construirea unei lumi noi în care Omul să fie măsura tuturor lucrurilor și să fie întronizat în locul lui Dumnezeu. O lume care se dovedește a fi extrem de inumană atunci când își descoperă adevărata față dar care rămâne seducătoare prin mirajul și iluziile reflectate de mass-media. Și ne gândim la cuvintele pline de taină ale Domnului: „Dar Fiul Omului, când va veni, va găsi credință pe pământ?” (Luca 18, 8). Sfântul Apostol Pavel ne avertizase în legătură cu aceasta și știm că va veni „lepădarea de credință și se va da pe față omul nelegiurii, fiul pierzării, potrivnicul care se înalță mai presus de tot ce se numește Dumnezeu, sau se cinstește cu închinare, așa încât să se așeze el în templul lui Dumnezeu, dându-se pe sine drept Dumnezeu” (II Tesaloniceni 2, 3-4), cuvinte pe care Sfântul Ioan Gură de Aur le tâlcuiește scriind: „nu numai în templul Domnului din Ierusalim, ci și în Bisericile de pretutindeni” (*Omilii la II Tesaloniceni 2, 3-4*). Alte pasaje din Noul Testament ne lasă să înțelegem că după o foarte lungă perioadă de pace relativă, în care, după cum am spus deja, viața colectivă a oamenilor a fost influențată de sămânța creștină, încercările și prigonirile se vor abate din nou asupra Bisericii, înainte de cea de-a Doua Venire a lui Hristos. În același timp însă, ne-a fost vestită și dobândirea biruinței finale și definitive: „Acestea vi le-am grăit, ca întru Mine pace să aveți. În lume necazuri veți avea; dar îndrăzniți. Eu am biruit lumea” (Ioan 16, 33).

Traducere din limba franceză de Prof. dr. habil. Felicia DUMAS
Facultatea de Litere a Universității „A.I. Cuza” din Iași